

Відповідальність як індикатор формування успішної ідентичності

Об'єктом дослідження статті є динамічні зміни концепту “відповідальність” як індикатора формування успішної ідентичності в контексті життєвих світів. Прослідковується його подальший вплив на суб'єктивність відчуття “успішності”, “цілепокладання”. У статті здійснено теоретичний SWOT-аналіз атрибутів конкретного морально-відповідального варіанта життя – переваги, недоліки, можливості та загрози поведінкового вектора інтернальність–екстернальність.

Ключові слова: “відповідальність”, життєвий світ, “успішна ідентичність” “атрибуція успіху”.

Объектом исследования статьи есть динамические изменения концепта “ответственность” как индикатор формирования успешной идентичности в контексте жизненных миров. Прослеживается его дальнейшее влияние на субъективность чувства “успешности”, “целесолагания”. В статье произведен теоретический SWOT-анализ атрибутов конкретного морально-ответственного варианта жизни – преимущества, недостатки, возможности, угрозы поведенческого вектора “интернальность–екстернальность”.

Ключевые слова: “ответственность”, жизненный мир, “успешная идентичность”, “атрибуция успеха”.

Сучасне суспільство орієнтоване на особливий тип світосприйняття особистості, ключовим рушійним механізмом якої постає не адаптованість до швидкоплинної реальності, а направленість потенцій на зміну життєвих обставин, досягнення успіху, здатність діяти відповідально.

Особистість, що рухається та розвивається, по праву можна назвати особистістю, яка орієнтована на успішну реалізацію власних життєвих задач. Поняття “відповідальності” як в широкому (вибір життєвих позицій), так і у вузькому плані (конкретні ситуаційні моменти) буде виступати своєрідним індикатором, що дозволить спостерігати, як протікає процес формування успішної ідентичності.

Професійна самоідентифікація виражається передусім в тому, щоб оперативно приймати професійні доцільні рішення у постійно мінливих соціальних умовах. Однак слід мати на увазі, що робота з розвитку успішної професійно орієнтованої особистості має враховувати специфіку навчання у вузі та співвіднесення індивідуального з соціальним.

“Відповідальність людини, усвідомлення якої настільки важливе для екзистенційного аналізу – це відповідальність перед неповторністю та унікальністю кожного людського існування, існування відповідального перед лицем своєї кінечності” [8; с.26]. Багатогранність розуміння психологічного концепту “здатність діяти відповідально” зумовлює диференціювати власну глибинну суб’єктивність відносно прийняття “іншості” оточуючих світів. Тобто підхід в розумінні зовнішньої і внутрішньої відповідальності дозволить заглянути в роботу складного механізму з точки зору власне самої особистості, і в майбутньому дозволить окреслити особливості таких понять, як “успішність”, “атрибуція успіху” (що так само мають суб’єктивне забарвлення).

Відповідальність звикли розглядати з різних сторін: психолого-педагогічної (Б.Скінер, С.Максименко, А.Бандура, В.Горбачова, Т.Щербан), етично-моральної (Л.Колберг, Дж.Лавінджер), соціально-психологічної (Дж. Роттер, Г.Андреева, А.Донцов, Б.Паригін), юридичної психології (В.Васильєв, В.Романов, Ю.Чуфаровський), організаційної психології (С.Москович, Р. Кричевський, К.Муздибаєв) та ін.

Разом з тим цілком зрозуміло, що здібність чинити відповідально росте та видозмінюється разом з самою особистістю, і тому постає потреба підійти до типології відповідальної поведінки як до такої, що дозволить прослідкувати її якісне видозмінення та дасть можливість поглянути на питання успішної реалізації своїх задумів “з середини” певного конкретного життєвого світу (К.Абульханова, Ф.Васильюк, Т.Титаренко) [1; 2; 7].

Виходячи з цього, **мета дослідження** – вивчити особливості взаємозв’язку понять “успіх” та “відповідальність” в контексті типології життєвих світів.

Розгляд поняття відповідальності в сучасній психологічній думці доповнює філософський погляд, який є дотичним до питання буття не тільки людини, а й усього світу і відображається в наступному визначенні – “це поняття, що відбиває об’єктивний, історично-конкретний характер стосунків між особистістю, групою, суспільством з точки зору свідомого здійснення висування взаємних вимог” [10; с.176].

Філософи-екзистенціалісти (Ж.-П.Сартр, М.Хайдегер, К.Ясперс, М.Бердяєв, М.Бубер) започаткували свого роду модну тенденцію в питанні “людської реальності”, де головне авторство в проектуванні свого життя поставили якраз на саму людину. Жан-Поль Сартр ставить в один смисловий ланцюг “необхідність”, “свободу” та “відповідальність” – дитина, що народилась – вже існує,

але на неї ще лише чекає процес набуття людської сутності. Перед нею стоїть завдання – стати справжньою людиною. Відповідно, не існує завчасно заданої природи людини, ніяка зовнішня сила, ніхто, крім індивіда, не може здійснити її становлення людиною. Як наслідок, цей механізм в декілька разів посилює відповідальність людини за саму себе, за те, щоб стати справжньою особистістю і за все, що відбувається з іншими людьми [3].

Німецький вчений Ганс Йонас здійснюючи огляд попередніх вчень людства в ключі поведінкових норм, ніби натякає, що хибним є підхід до розуміння світобуття тільки в антропоцентричному вимірі. “Людина відповідальна” повинна змінити “людину розумну” і тим паче “людину діючу” (як таку, що безвідповідально чинить не тільки відносно себе, а й відносно всього живого). Принцип орієнтації на майбутнє повинен базуватись на відповідальнісному підході [5].

Раціональне зерно цих вчень лягло в основу багатьох психотерапевтичних практик, які дали особливий розвиток у теорії та методології психології вивчення механізму відповідальної поведінки. На думку Ф.Перлз, уникнення відповідальності, в першу чергу, має визнаватись та не має бути емоційно-привабливим. Хельмутом Кайзером – захисний механізм заперечення ізоляції шляхом розмиття кордонів Его та злиття з іншими. Найбільш значимі події змушують нас тверезо оцінювати свою частку відповідальності за власне життя, за особливості ситуацій, пов’язані з прийняттям рішень, що радикально змінюють життя чи з формуванням поглядів, які інколи можуть вимагати зміни внутрішньої системи цінностей. Саме в такі періоди людина здатна знайти когось іншого, хто прийме на себе її відповідальність. Н.Пезешкіан – відповідальність як діалог просторово-часових характеристик життя, тобто формування майбутнього через прийняття ситуацій теперішнього з оцінкою минулого (positum).

Найбільш важкопрслідковуваною задачею в дослідженні відповідального світосприйняття є динаміка змін негативних атрибутцій (уникнення невдач) на позитивні (орієнтація на успішність) через призму сприйняття поняття відповідальність, як чогось обтяжливого, з нескінченною сумою наслідків на відповідальність як дорослу гідну відповідь життєвому вибору.

“Слово “відповідальність” втратило свій початковий зміст і використовується зазвичай як синонім обов’язку. Обов’язок – поняття із сфери несвободи, тоді як відповідальність – поняття із сфери свободи” [9; с.281]. Різноманітність зовнішніх і внутрішніх аспектів “вміння дати відповідь” в подальшому впливає на систему цілепокладання загалом, та уявлення успіху як такого зокрема.

Проте, відкритих запитань в цій тематиці, що сьогодні ставлять собі науковці-психологи, значно більше, ніж відповідей, які вже існують.

Якщо брати за основу широке визначення відповідальності, яке наводить К.Абульханова – “самостійне, добровільне здійснення необхідності в рамках та формах, що визначені самим суб’єктом”, і далі “виступає як ідеальне мисленнєве моделювання суб’єктом відповідальної ситуації, її меж та рівня складності, а потім – практичне здійснення” [1; с.67], то постає ряд питань, на які ми в нашому дослідженні спробуємо дати відповідь:

1. Чи існує типологія, за якою можна визначити складність життєвого світу і, як наслідок, складність змодельованої ситуації, в якій прийдеться діяти відповідально?

2. Чи можна певним чином прослідкувати динаміку (ріст) векторної зміни “зовнішня відповідальність, внутрішня відповідальність” і від чого саме буде залежати напрямок, в якому розвиватиметься людина?

3. Як атрибути відповідальної поведінки впливають на концепцію “Я-успішний” в цілому?

Питання життєвої стратегії коротко можна охарактеризувати як індивідуальну організацію, постійну регуляцію ходу життя в співвідношенні з цінностями даної особистості та її індивідуальною направленістю [1; с.69]. Це цілісність вибору, визначення та реалізації цінностей, що потенційно направлена на успішну реалізацію життєвого плану. Однак, зміни (перепони), що можуть траплятися на шляху людини, не повинні відштовхувати її від відповідальності, а, навпаки, сприйматись як руйнівний компонент світотворчості.

А от гіпотеза В.Н.Дружиніна визнає соціальний вплив на певний “варіант життя” – цілісну психологічну характеристику індивідуального буття, що визначається типом відношення до світу, – тобто фактично в дечому співзвучна зі “сценаріями життя”, за Е.Берном (спрямованість сценарію на певну індивідуальну розв’язку та підкріплення з боку батьків). “Існують незалежні від індивіда вироблені людством та відтворені в часі варіанти життя. Людина в залежності від конкретних обставин може вибрати той чи інший варіант, але варіант може бути їй нав’язаний. Ступінь свободи індивіда і міра тиску на неї зовнішнього світу – соціального середовища – залежать від конкретних історичних умов” [4; с.12].

Але, навіть враховуючи таку фатальність в типологізації особистості, автор допускає можливу зміну варіанта життя, де не

останню роль якраз відіграє вміння зустрітись з питанням вибору, вмінням чинити відповідально.

Спробуємо співставити декілька досліджень у варіативності життєвих світів (Е.Берн, В.Василюк, Т.Титаренко, К.Хелкана), що на нашу думку, в найбільшій мірі виступають основою або, навпаки, – є наслідковим механізмом прийняття обов’язку (див. табл. 1.)

Таблиця 1

Типології життєвих світів

	Стратегії поведінки			
	I	II	III	IV
Вікова періодизація формування сценарію за Е.Берном	Початок формування життєвого сценарію 1-4	Вирішення, яким буде сюжет сценарію 4-7	Завершення формування сценарію, додавання певних деталей 7-12	Перегляд сценарію і надання йому більш реальних рис. 12 – підлітковий вік
Типологія життєвих світів за Ф.Василюком	Інфантильний: зовнішньо-легкий і внутрішньо-простий світ, що відображається у негайному задоволенні потреб	Реалістичний: внутрішньо-простий і зовнішньо-складний світ, виявляється в “определечуванні” свого життя. Кредо: активно діяти, щоб досягти в майбутньому задоволення	Ціннісний: внутрішньо-складний і зовнішньо-легкий, базується на внутрішній цілісності. Головний принцип – принцип цінності	Творчий: внутрішньо-складний і зовнішньо-важкий. Основа світу – втілення свого екзистенційного призначення
Типологія дисгармонійних світів за Т. Титаренко	Егоцентричний: несуперечливий, монолітний, цілісний, синкретичний. Варіанти дисгармоній: демонстративний або зверхімпульсивний тип. Старший дошкільний вік	Конформний: диференційований, багатовимірний, об’ємний. Варіанти дисгармоній: екстравертивний та нестійкий тип. Молодший шкільний вік	Нормативний: конвенційний, «правильний», ірраціональний, сумлінний. Варіанти дисгармоній: психастенічний і сенситивний тип. Підлітковий вік	Регулятивний: моральний, релятивний. Варіанти дисгармоній: гіпертимний та інтровертивний тип. Старший підлітковий та юнацький вік

<p>Стадії морально-відповідального розвитку К. Хелкена</p>	<p><i>Об'єктивна відповідальність.</i> Відсутнє прийняття і розрізнення внутрішньої і зовнішньої причинності. Конформність стосовно зовнішніх правил.</p>	<p><i>Гетерономна (суб'єктивна) відповідальність та автономна суб'єктивна відповідальність.</i> Менша значимість результатів; негативні наміри особистості визнаються головними. В подальшому викристалізовується поведінка індивіда незалежна від навколишніх людей чи груп. Намір як центральний елемент діяльності.</p>	<p><i>Відповідальність як соціальна повинність.</i> Почуття обов'язку, індивідуальної свободи. Людина як носій правил певної соціальної культури</p>	<p><i>Перехідна (відносна) відповідальність та обґрунтована відповідальність.</i> Співзалежність самоусвідомлення та використання норм відповідно до намірів. Внутрішня відповідальність як головний критерій оцінки рівня моральної зрілості. Моральна автономія в прийнятті рішень.</p>
--	---	--	--	---

Якщо поглянути на сформовану типологію, то можна прослідкувати наступні тенденції:

1) “первина” конформність, як спосіб адаптації до життєвих обставин з ускладненням життєвого сценарію повинна переростати в усвідомлення можливості робити самостійно вибір. І якщо на першому етапі вона є вкрай потрібною для ефективної взаємодії в світі, то в подальшому з розвитком – “застрявання” на ній призводить до викривлення поняття відповідальності;

2) динамічно розвинена здібність брати на себе обов'язок за вчинок рухається по смислового ланцюгу: інстинкт самозбереження–самоусвідомлення – воля – самоцінність;

3) навіть найбільш складно-організований світ піддається варіативності, оскільки несе в собі потужне мотиваційне ядро, здатне долати кризи та дисгармонії.

Так чи інакше будь-яка періодизація приводить дослідників у подальшому до інтересу: як можна прослідкувати виникнення того чи іншого світу, як проходить сам механізм подальшого ускладнення світів, як зовнішня соціально-конформна відповідальність

переростає у внутрішню відповідь або, навпаки, супроводжується втечею від відповідальності.

Кожен етап відіграє важливу роль на життєвому шляху, але не визначає його з фатальною безвихіддю. “Центральна проблема особистого життя – чи зможе особистість стати суб’єктом власного життя. Особистість як суб’єкт життя – це ідея про індивідуально-активну людину, що буде умови життя та своє відношення до нього” [1; с.28].

Для теоретичної оцінки саме такого суб’єктивного погляду “з середини” було використано метод SWOT-аналізу, що дозволив на аналітичному рівні окреслити атрибути конкретного морально-відповідального варіанта життя (за В.Василюком і Т.Титаренко) – переваги, недоліки, можливості та загрози поведінкового вектора інтернальність – екстернальність (табл. 2, 3, 4, 5).

Таблиця 2

**SWOT-аналіз Інфантильного світу (за В.Василюком) /
Дисгармонійного егоцентричного світу (за Т.Титаренко)**

	Сильні сторони	Слабкі сторони
Соціальна відповідальність	<p>Можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> – невисокі вимоги до соціуму <hr style="border-top: 1px dashed black;"/> <ul style="list-style-type: none"> • будь-які суперечності суто зовнішні; 	<p>Загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> – життя підкоряється принципу задоволення; – не вміє долати перешкоди в зовнішній практичній діяльності; <hr style="border-top: 1px dashed black;"/> <ul style="list-style-type: none"> • несвоєчасна зміна світу – основа демонстративного типу і як наслідок – перебільшення власної неповторності, знецінення чужої унікальності; • недотримання соціальних норм; • імпульсивність в рішеннях; • незмінність поглядів, смаків, ставлень.
Внутрішня відповідальність	<p>Переваги:</p> <ul style="list-style-type: none"> – негайне задоволення потреб, що виникають; – внутрішня заспокоєність; <hr style="border-top: 1px dashed black;"/> <ul style="list-style-type: none"> • проста рефлексивна структура; • поведінка центрована на власних пріоритетах планів. 	<p>Недоліки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – актуалізація водночас кількох бажань, серед яких треба робити вибір; – найменша незадоволеність сприймається як глобальна катастрофа; <hr style="border-top: 1px dashed black;"/> <ul style="list-style-type: none"> • навколишнє середовище сприймається як хаотичне, на відміну від власної унікальності; • неспроможність усвідомити себе в ситуації відповідального життєвого вибору; • недиференційований світ

Таблиця 3

**SWOT-аналіз Реалістичного світу (за В.Василюком) /
Дисгармонійного конформного світу (за Т.Титаренко)**

	Сильні сторони	Слабкі сторони
Соціальна відповідальність	<p>Можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> – усвідомлення соціальної відповідальності задля отримання “благ”; – технічність, операціональність як головний фактор життя; <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • диференційованість, багатовимірність світу; • активна переорієнтація на групові норми; • виникнення “колективної відповідальності” 	<p>Загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> – панічні фрустрації внаслідок миттєвого неотримання великої потреби; <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • криза як наслідок «притіснення» меж власного психологічного простору; • схильність до випадкових зовнішніх впливів; відкриття незворотності, завершеності існування
Внутрішня відповідальність	<p>Переваги:</p> <ul style="list-style-type: none"> – задоволення однієї актуальної потреби ; – принцип задоволення тотожний принципу реальності; – розвинутий механізм «терпіння-надія»; <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • відмова від яскраво вираженого центру «Я». 	<p>Недоліки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – стримування внутрішніх афектів; <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • поліцентричність; • монопольність власних гіпотез

Таблиця 4

**SWOT-аналіз Ціннісного світу (за В.Василюком) /
Дисгармонійного нормативного світу (за Т.Титаренко)**

	Сильні сторони	Слабкі сторони
Соціальна відповідальність	<p>Можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розвинута свідомість як орган узгодження різних настанов; <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Засвоєння загальнозначущої нормативної системи; • орієнтація на підтримання повсякденного порядку; • старанність та сумлінність в підході до діяльності. 	<p>Загрози</p> <ul style="list-style-type: none"> – Погляд на будь-яку діяльність через систему цінностей; <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • життєва ситуація керується конкретним правилом; • взаємодія піддається чітким алгоритмам; • світосприйняття як джерело складних завдань; • воля може замінюватись волюнтаризмом

Внутрішня відповідальність	<p>Переваги</p> <ul style="list-style-type: none"> – прорангованість цінностей; – внутрішня цілісність; 	<p>Недоліки</p> <ul style="list-style-type: none"> – конфлікт як суперечність, що порушує життєві смисли;
	<ul style="list-style-type: none"> • нормативні обмеження стають спонукальною потенцією; • спроби порушення норм як визначення міри їх загальноприйнятості, важливості та граничності; 	<ul style="list-style-type: none"> • зовнішні норми ототожені з внутрішніми; • інтенсивне засвоєння типових ролей; • постійне очікування пастки: загрози для здоров'я, спокою, безпеки; • нерішучість, ригідність

Таблиця 5

**SWOT-аналіз Творчого світу (за В.Василюком) /
Дисгармонійного регулятивного світу (за Т.Титаренко)**

	Сильні сторони	Слабкі сторони
Соціальна відповідальність	<p>Можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> – воля як унікальний механізм розв'язання надситуативних задач; – готовність пожертвувати важливим мотивом; – безумовна спрямованість на самопожертву; • домінування власної неповторності та самотності; • засвоєння нових ролей; • соціальні правила “пережуються”; • виникнення необхідності до постійних змін, експериментів 	<p>Загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виникнення кризи в разі неспівпадіння життєвого призначення з великою сумою зовнішніх факторів; • надмірна індивідуалізація; • необґрунтована релятивність; • світ як полігон для випробування власних можливостей; • постійна потреба в новизні; • неструктурованість дій.
Внутрішня відповідальність	<p>Переваги:</p> <ul style="list-style-type: none"> – творчий, неструктурований відкритий до розв'язання внутрішній світ; – можливість посткризового переродження світу; • розмежування власного “істинного” існування із зовнішнім; • індивідуалізація поступово змінюється індивідуальним стилем світотворення 	<p>Недоліки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – постійно поновлювані внутрішні розузгодження; • оцінки оточення можуть по-різному сприйматись; • головний орієнтир – прагнення постійно переживати свою власну незалежність від стандартів, оцінок, норм, правил

Варто зауважити певну відносність такого SWOT-аналізу, де потенційно кожен сегмент може постійно “кочувати” залежно від конкретної ситуації, тобто те, що ми визначили як переваги

(можливості) при гіпер- або гіпо акцентуації буде вже розглядатись як недолік (загроза). Розробляючи його, ми намагались спробувати співвіднести як впливають зовнішні психологічні парадигми в погляді на людину, так і внутрішньочуттєві фактори. Адже, наприклад, погляд на “зависання” в певному життєвому світі, і як наслідок певна “неблагополучна”, соціально небажана поведінка може виявитись єдиним способом не зруйнувати внутрішньо хиткий незахищений світ.

I. Ялом звертає увагу на слова Е. Фрома: “прагнення бігти від свободи має глибокі коріння. Ми підємо на що завгодно лише б уникнути відповідальності та набути авторитет: якщо необхідно, ми готові навіть продемонструвати прийняття відповідальності” [11].

Проаналізувавши дані психологічні парадигми, відповідальність можна типологізувати за наступними рівнями відносно представлених життєвих світів:

I. Відповідальність за спосіб досягнення мети, за наслідки вибору сприймається як тягар. “Але життєвий вибір не може здійснюватися шляхом простого задоволення актуального потягу. Він передбачає орієнтацію не на тимчасові, поверхові, а на глибинні цінності, вчасно відчуті які для егоцентрично-дисгармонійної особистості майже неможливо” [7; с.188]. Всі вибори являються в більшості випадків хибними в зв’язку з невмінням вчитись на помилках, що так само в подальшому впливає на більш складні постановки цілі та відчуття успішності.

II. Відповідальність за спосіб досягнення задоволення тотожна відчуттю контролю. Низька психологічна диференціація, більша спрямованість на групову діяльність – в такому випадку поняття відповідальності не стоїть так гостро, оскільки розподіляється на всю групу. Ригідні структури впливають на здібність приймати інший світ, а відтак бажання “ховатися” в натовпі виключає можливість вміння самостійно робити життєвий вибір і, як наслідок, брати за це відповідальність.

III. Відповідальність за рангування цілей: керування загально-прийнятою системою щоб уникнути питання постійних виборів, прийняття самостійних вчинків та відповідальності за них. Зменшення ситуацій вибору – єдиний реальний спосіб зберегти внутрішній спокій. Уникнення відповідальності розглядається здебільшого як прямий шлях до уникнення помилковості: не обираючи – не зробиш помилку.

IV. Відповідальність за вміння пожертвувати якимось із важливих мотивів, безумовною спрямованістю на самопожертву. На відміну від попередніх світів тут спостерігається велике

прагнення до відповідальності, вчинків, вибору. Однак бажання постійно щось змінювати не дозволяє сформулювати в цьому варіанті світу структурованого підходу до відповідально-якісної поведінки.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А.Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991.
2. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф.Е.Василюк. – М.: Издательство Московского университета, 1984. – 200 с.
3. Добрынина В.И. (ред.). Философия XX века: учебное пособие. – М.: ЦИНО общества “Знание” России, 1997. – 288 с.
4. Дружинин В. Н. Варианты жизни: Очерки экзистенциальной психологии / В. Н.Дружинин. – М.: ПЕРСЕ; СПб.: ИМАТОН-М, 2000. – С.12.
5. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Пер. з нім. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
6. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки: монографія / М.В.Савчин. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 280 с.
7. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М.Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
8. Франкл В. Психотерапія на практиці / В.Франкл. – Санкт-Петербург, изд. “Речь”, 2001 г. OCR: БЕГАЛИН А.К., 2004 г.
9. Фромм Э. Психоанализ и этика / Э.Фромм. – М.: Республика, 1990. – 416 с.
10. Философский энциклопедический словарь. – 2-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
11. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия / Перевод Т.С.Драбкиной. – N.Y.: “Basic Books”, 1980; М.: “Класс”, 1999.

The object of the research article is dynamic changes of the concept “responsibility” as the indicator of successful identity formation in the context of life systems. It’s subsequent effect on subjectivity of feelings “success”, “goal setting” is being traced. The article carries out theoretical SWOT- analysis of specific attributes of certain morally responsible life scenarios: strengths, weaknesses, opportunities and threats of behavioral vector internality-externalisticity.

Keywords: “responsibility”, life system, “successful identity”, “attribution of success”.

Отримано: 4.02.2011